

ASSIGNATURA: ART II
CODI: 23250
PROFESSOR: QUILEZ CORELLA, FRANCESC

OBJECTIUS GENERALS

1. Que l'alumne/a conegui i reconegui les principals tipologies artístiques corresponents a cada període historico-artístic.
2. Que conegui els trets distintius de cada període artístic.
3. Proporcionar elements de judici, així com models i pautes d'interpretació analítica de l'obra d'art.
4. Familiaritzar l'alumne/a en el coneixement de la terminologia conceptual, característica de la història de l'art
5. Aproximar l'alumne/a a les tècniques d'investigació de la història de l'art, a partir de l'aplicació concreta dels instruments metodològics
6. Mostrar la complexitat discursiva de l'obra d'art com a univers polisèmic
7. Que aprengui a identificar els temes artístics representats, com un exercici destinat a preservar els signes d'identitat de la cultura occidental
8. Aprofundir en el coneixement de les grans personalitats artístiques de l'època
9. Mostrar les característiques generals dels diferents períodes artístics per tal de diferenciar-los entre si
10. Proporcionar una visió panoràmica de l'art de l'època

METODOLOGIA

Donat el caràcter de l'assignatura, la dinàmica d'aquesta es basarà en l'exposició magistral per part del professor, alternant-se, però, aquesta metodologia, amb la projecció, i conseqüent comentari, d'imatges artístiques.

D'altra banda, cada bloc temàtic s'acompanyarà d'un dossier que enriqueix el discurs expositiu. Aquest material proporcionarà a l'alumne/a una visió més complementària i plural d'alguns dels principals temes exposats a classe. Es destinarà una sessió mensual a la valoració i anàlisi de les opinions i comentaris dels autors representats en el recull de lectures fotocopiades. Per tant, els alumnes hauran de considerar el recurs metodològic del dossier com un exercici crític d'una gran significació. En tot moment, s'insistirà en el **TREBALL DEL VOCABULARI ESPECÍFIC**, del que l'alumne/a haurà de dur un recull de definicions que seran considerades també com a matèria del curs i que, per tant, poden ser preguntades en qualsevol exercici que serveixi per a qualificar el rendiment de l'alumne/a.

SISTEMA D'AVALUACIÓ

L'examen de suficiència quadrimestral serà el principal instrument per a valorar i qualificar el nivell de l'alumne/a. El professor completarà la seva valoració amb altres instruments complementaris com pot ser la realització d'un treball de curs sobre un tema, a seleccionar entre tres i, previament, proposat pel mateix professor. La data de termini de lliurament del treball coincidirà amb la del dia de l'examen.

D'altra banda, la participació activa a les classes jugarà un paper fonamental per tal d'ajustar i equilibrar, adequadament, la corresponent valoració final de l'alumne/a.

CRITERIS D'AVUACIÓ

L'examen a realitzar durant el curs tindrà la següent estructura, per bé que aquesta pot veure's lleugerament modificada segons la matèria donada, fet que s'avisaria amb la suficient antelació (per exemple, podria suprimir-se algun dels apartats per tal de donar més importància a algun dels restants). L'exercici es dividirà en una primera part de contingut teòric i una segona de caire pràctic. Totes dues parts tindran la mateixa valoració, equivalent al 50% del total.

EXERCICI TEÒRIC

1. PREGUNTA GENERAL A DESENVOLUPAR EN FORMA DE TEMA

En aquest apartat es valorarà.

- l'exactitud da la informació
- la claretat expositiva
- la capacitat de síntesi
- el fet de seguir un ordre expositiu lògic
- l'articulació d'un discurs coherent
- l'ús correcte del vocabulari específic
- la correcció ortogràfica, de presentació, etc.
- la incorporació d'aspectes originals i novedosos
- la capacitat d'enriquir el discurs amb opinions autoritzades

2. RECUR DE PREGUNTES CURTES teòriques i/o pràctiques relacionades amb les lectures contingudes en els diferents dossiers temàtics.

En aquest apartat es valorarà:

- la correcció i exactitud de la resposta
- la concrecció i brevetat: no apartar-se en cap moment d'allò essencial
- l'ús correcte del vocabulari específic
- la correcció ortogràfica, de presentació, etc.

EXERCICI PRÀCTIC

3. COMENTARI DE QUATRE DIAPOSITIVES

En aquest apartat es valorarà:

- la identificació del tema, títol i autoria de la composició
- la contextualització de l'obra en el periple creatiu de l'artista
- l'ús i el domini del vocabulari específic
- l'ordenació i claretat expositiva
- Emmarcament cronològic de l'obra
- Descripció genèrica dels elements figuratius
- Anàlisi del contingut: exposició dels diferents nivells de lectura iconogràfica
- la correcció ortogràfica, de presentació, etc.

TREBALL DE FI DE CURS

En cap cas modificarà substancialment la qualificació obtinguda en la prova final i únicament

servirà per obtenir una millor qualificació si previament s'ha obtingut un aprovat en l'exercici escrit.

En aquest apartat es valorarà:

-l'aplicació d'una correcta metodologia científica. L'estructura discursiva haurà de contenir els següents apartats: índex temàtic, presentació, desenvolupament temàtic, conclusions i bibliografia.

-incorporació del corresponent aparell crític: notes a peu de pàgina, citació de les referències bibliogràfiques, etc.

-l'ús correcte del vocabulari específic

-la correcció ortogràfica, de presentació, etc.

-l'exposició d'idees originals i pròpies

-assimilació i domini d'un mínim i imprescindible compendi bibliogràfic

-evitar el defecte de reiteració expositiva i la usurpació d'idees, reflexions i pensaments aliens, sense respectar el principi d'autoritat

PROGRAMA DE L'ASSIGNATURA

Atès el gran abast cronològic i temàtic del present programa, al llarg del curs s'incidirà en els aspectes més genèrics i fonamentals de l'art d'aquest període. No obstant això, s'intentarà donar una imatge més aprofundida dels denominats artistes avantguardistes, així com dels principals focus d'irradiació de les diferents cultures figuratives. En qualsevol cas, aquesta orientació programàtica no entrarà mai en contradicció amb la consideració de la història de l'art com un fenomen nodrit d'aportacions diversificades i plurals, protagonitzades per artistes que no han gaudit d'un reconeixement, similar, al dels anteriors.

- 1 El concepte d'Humanisme i el de Renaixement. L'Humanisme i les teories de l'art del segle XV. La ciutat renaixentista.
- 2 Els orígens del nou llenguatge arquitectònic. Brunelleschi i Alberti.
- 3 La nova escultura renaixentista. Donatello i Ghiberti.
- 4 La pintura florentina del segle XV. De Masaccio a Botticelli.
- 5 El Renaixement al nord d'Itàlia: Mantegna i les escoles de Ferrara i Venècia.
- 6 La crisi dels valors humanistes i el manierisme. Adaptació del model renaixentista fora d'Itàlia.
- 7 L'arquitectura del segle XVI. El model classicista de Bramante. Miquel Angel, arquitecte crític. L'obra singular de Palladio.
- 8 L'escultura del segle XVI. Miquel Angel i la seva influència.
- 9 La pintura toscano-romana del segle XVI. Leonardo, Miquel Angel i Rafael.
- 10 La pintura veneciana del segle XVI. Giorgione, Tiziano, Tintoretto i Veronès. El Greco.
- 11 La imatge nòrdica del Renaixement: el cas de Durer, Holbein i Brueghel.
- 12 Origen i evolució del llenguatge arquitectònic barroc: Bernini, Borromini. El classicisme de l'arquitectura del segle XVII a França.
- 13 L'escultura barroca a Itàlia: Bernini i Algardi.
- 14 La reacció antimanierista i el nou llenguatge pictòric barroc. Caravaggio i els seus imitadors. Els Carracci i la seva escola. Pietro da Cortona i la gran decoració mural.
- 15 La pintura barroca a Espanya i a França: Ribera, Zurbarán, Velázquez i Murillo; Georges de la Tour, Poussin i Claude Lorrain.
- 16 La pintura barroca a Flandes i Holanda: Rubens, Van Dyck, Jordaens; Frans Hals, Rembrandt i Vermeer.

- 17 L'art i la cultura al segle XVIII. El concepte de rococó i el de neo-classicisme. La teoria de l'art, la nova arqueologia i el pensament de la Il·lustració.
- 18 De l'arquitectura tardo-barroca a la nova arquitectura il·lustrada. El cas de França i el d'Espanya.
- 19 La pintura del segle XVIII. L'escola veneciana: Ricci, Piazzetta, Tiepolo i els vedutisti. La pintura francesa de Watteau a Fragonard. La pintura anglesa: Hogarth, Reynolds i Gainsborough. La pintura espanyola: Paret, Bayeu i Goya.

BIBLIOGRAFIA

- J.BURCKHARDT, La cultura del Renacimiento en Italia, Akal, Barcelona 1992, (1ª ed.1860).
- W.K.FERGUSON, Il Rinascimento nella critica storica, Il Mulino, Bologna 1969, (1ª ed.1948).
- E.CASSIRER, Individuo y cosmos en la filosofía del Renacimiento, Emecé, Buenos Aires 1951, (1ª ed.1927).
- P.O. KRISTELLER, El pensamiento renacentista y sus fuentes, F.C.E., México 1982, (1ª ed. 1979).
- E.GARIN, La revolución cultural del Renacimiento, Crítica, Barcelona 1981.
- A.TENENTI, Floencia en la época de los Medicis, Península, Barcelona 1974, (1ª ed.1968).
- J.MACEK, Il Rinascimento italiano, Editori Riuniti, Roma 1974, (1ª ed.1965).
- P.BURKE, El Renacimiento italiano. Cultura y sociedad en Italia, Alianza editorial, Madrid 1993, (1ª ed.1972).
- A.WARBURG, La Rinascita del Paganesimo antico, La Nuova Italia, Firenze 1966, (1ª ed.1932).
- F.SAXL, Lectures, Warburg Institute, London 1957, (2 vol.).
- E.PANOFSKY, Idea. Contribución a la historia de la teoría del arte, Cátedra, Madrid 1977, (1ª ed.1924).
- E.PANOFSKY, La Perspectiva como forma simbólica, Tusquets, Barcelona 1973, (1ª ed.1927).
- E.PANOFSKY, Estudios sobre iconología, Alianza, Madrid 1972, (1ª ed.1939).
- E.PANOFSKY, El significado en las artes visuales, Alianza, Madrid 1979, (1ª ed.1955).
- E.PANOFSKY, La caja de Pandora. Aspectos cambiantes de un símbolo mítico, Barral, Barcelona 1975, (1ª ed.1956).
- E.PANOFSKY, Renacimiento y Renacimientos en el arte occidental, Alianza, Madrid 1975, (1ª ed.1960).
- E.WIND, Los misterios paganos del Renacimiento, Barral, Barcelona 1972, (1ª ed.1958).
- E.WIND, The Eloquence of Symbols. Studies in Humanist Art, Clarendon Press, Oxford 1983.
- M.MEISS, The Painter's Choice. Problems in the Interpretation of Renaissance Art, Harper and Row, New York 1976.
- F.ANTAL, El mundo florentino y su ambiente social, Alianza, Madrid 1989, (1ª ed.1947).
- P.FRANCASTEL, Pintura y sociedad, Cátedra, Madrid 1984, (1ª ed.1951).
- P.FRANCASTEL, La realidad figurativa, Paidós, Barcelona 1988, (2 vol.), (1ª ed.1965).
- P.FRANCASTEL, La figura y el lugar, Laia-Monte Avila, Barcelona-Caracas 1988, (1ª ed.1967).
- R.KLEIN, La forma y lo inteligible, Taurus, Madrid 1980, (1ª ed.1970).
- A.CHASTEL-R.KLEIN, El Humanismo, Salvat, Barcelona 1971, (1ª ed.1954).
- A.CHASTEL, El arte italiano, Akal, Madrid 1988, (1ª ed.1956).
- A.CHASTEL, Arte y Humanismo en Floencia en la época de Lorenzo el Magnífico, Cátedra, Madrid 1982, (1ª ed.1959).
- A.CHASTEL, El Renacimiento meridional. Italia 1460-1500, Aguilar, Madrid 1966, (1ª

ed.1965).

A.CHASTEL, El gran taller. Italia 1460-1500, Aguilar, Madrid 1966, (1ª ed.1965).

A.CHASTEL, El mito del Renacimiento (1420-1520), Skira-Carroggio, Barcelona 1969, (1ª ed.1966).

A.CHASTEL, Fables, Formes, Figures, Flammarion, Paris 1978, (2 vol.).

E.H.GOMBRICH, Norma y forma, Alianza, Madrid 1984, (1ª ed.1966).

E.H.GOMBRICH, Imágenes simbólicas, Alianza, Madrid 1983, (1ª ed.1972).

E.H.GOMBRICH, El legado de Apeles, Alianza, Madrid 1982, (1ª ed.1976).

E.H.GOMBRICH, Nuevas visiones de viejos maestros, Alianza, Madrid 1987, (1ª ed.1986).

J.SEZNEC, Los dioses de la antigüedad, Taurus, Madrid 1983, (1ª ed.1940).

M.BAXANDALL, Pintura y vida cotidiana en el Renacimiento, Gustavo Gili, Barcelona 1978, (1ª ed.1972).

M.GREENHALGH, La tradición clásica en el arte, Blume, Madrid 1988.

J.SCHLOSSER, La literatura artística, Cátedra, Madrid 1976, (1ª ed.1924).

J.GARRIGA ed., Renacimiento en Europa, Fuentes y documentos para la historia del arte, Gustavo Gili, Barcelona 1983.

L.VENTURI, Historia de la crítica de Arte, Gustavo Gili, Barcelona 1980, (1ª ed.1936).

A.BLUNT, Las teorías artísticas en Italia, Cátedra, Madrid 1979, (1ª ed.1940).

R.W.LEE, Ut Pictura Poesis. La teoría humanística de la pintura, Cátedra, Madrid 1982, (1ª ed.1940).

S.ROSSI, Dalle Botteghe alle Accademie. Realtà sociale e teorie artistiche a Firenze dal XIV al XVI secolo, Feltrinelli, Milano 1980.

R.STROG, Arte y Poder. Fiestas del Renacimiento 1450-1650, Alianza, Madrid 1988, (1ª ed. 1973).

AAVV., Leon Battista Alberti, Stylos, Barcelona 1988.

G.SIMONCINI, Città e società nel Rinascimento, Einaudi, Torino 1974, (2 vol.).

G.C.ARGAN, The Renaissance City, G.Braziller, New York 1969.

L.BENEVOLO, La città italiana del Rinascimento, Il Polifilo, Milano 1969.

G.MURATORE, La ciudad renacentista, Instituto de estudios de administración local, Madrid 1980, (1ª ed.1975).

V.FRANCHETTI PARDO, Storia dell'urbanistica. Dal Trecento al Quattrocento, Laterza, Bari 1982.

R.WITTKOWER, La arquitectura en la edad del Humanismo, Nueva Visión, Buenos Aires 1966, (1ª ed.1949).

R.WITTKOWER, Sobre la arquitectura en la edad del Humanismo, Gustavo Gili, Barcelona 1979.

P.MURRAY, Arquitectura del Renacimiento, Aguilar, Madrid 1972, (1ª ed.1963).

L.BENEVOLO, Historia de la arquitectura del Renacimiento, Taurus, Madrid 1972, (1ª ed.1968), (2 vol.).

M.TAFURI, La arquitectura del Humanismo, Xarait, Madrid 1978, (1ª ed.1969).

L.H.HEYDENREICH-W.LOTZ, Arquitectura en Italia 1400-1600, Ediciones Cátedra, Madrid 1991, (1ª ed. 1974)

R.DE FUSCO, L'architettura del Quattrocento, UTET, Torino 1984.

L.MÜLLER PROFUMO, El ornamento icónico y la arquitectura 1400-1600, Cátedra, Madrid 1985.

G.C.ARGAN, Brunelleschi, Xarait, Madrid 1988, (1ª ed.1952).

J.POPE-HENNESSY, Escultura italiana del Renacimiento, Nerea, Madrid 1989, (1ª ed.1958).

E.PANOSFKY, Tomb Sculpture. Its Changing Aspects from to Ancient Egypt to Bernini, Thames and Hudson, London 1964.

- J. POPE-HENNESSY, El retrato en el Renacimiento, Akal, Madrid 1985, (1ª ed. 1966).
- CH. SEYMOUR Jr., Sculpture in Italy: 1400-1500, Penguin Books, Harmondsworth 1966.
- J. POPE-HENNESSY, Essays on Italian Sculpture, Phaidon, London 1968.
- CH. AVERY, Florentine Renaissance Sculpture, J. Murray, London 1970.
- J. POPE-HENNESSY, The Study and Criticism of Italian Sculpture, Princeton U. P. 1981.
- CH. AVERY, Studies in European Sculpture, London 1981.
- J. BECK, Italian Renaissance Painting, Harper and Row, New York 1981.
- C. GINZBURG, Pesquisa sobre Piero, Muchnik, Barcelona 1984, (1ª ed. 1981).
- H. WÖLFFLIN, El arte clásico, Alianza, Madrid 1982, (1ª ed. 1899).
- G. R. HOCKE, El mundo como laberinto, Guadarrama, Madrid 1961, (1ª ed. 1959).
- F. WÜRTEMBERGER, El manierismo, Rauter, Barcelona 1964, (1ª ed. 1962).
- A. HAUSER, El manierismo, Guadarrama, Madrid 1965, (1ª ed. 1964).
- J. SHEARMAN, Manierismo, Xarait, Madrid 1985, (1ª ed. 1967).
- A. CHASTEL, La crisis del Renacimiento 1520-1600, Skira-Carroggio, Barcelona 1969, (1ª ed. 1967).
- C. G. DUBOIS, El manierismo, Península, Barcelona 1980, (1ª ed. 1979).
- P. LAVEDAN-J. HUGUENEY-PH. HEURAT, L'urbanisme à l'époque moderne XVI-XVIII siècles, Droz, Genève 1982.
- E. GUIDONI-A. MARINO, Storia dell'urbanistica. Il Cinquecento, Laterza, Bari 1982.
- E. FORSMANN, Dórico jónico y corintio en la arquitectura del Renacimiento, Xarait, Madrid 1984, (1ª ed. 1961).
- W. LOTZ, La arquitectura del Renacimiento en Italia: estudios, H. Blume, Madrid 1985, (1ª ed. 1977).
- M. TAFURI, Retórica y experimentalismo. Ensayos sobre la arquitectura de los siglos XVI y XVII, Publicaciones de la Universidad de Sevilla 1978.
- R. DE FUSCO, L'architettura del Cinquecento, UTET, Torino 1981.
- A. BRUSCHI, Bramante, Xarait, Madrid 1987, (1ª ed. 1973).
- J. S. ACKERMAN, Palladio, Xarait, Madrid 1981, (1ª ed. 1966).
- R. BENTMANN-M. MÜLLER, La villa como arquitectura del poder, Barral, Barcelona 1975, (1ª ed. 1970).
- J. POPE-HENNESSY, Italian High Renaissance and Baroque Sculpture, Phaidon, London 1971, (1ª ed. 1963).
- CH. DE TOLNAY, Miguel Angel, escultor, pintor y arquitecto, Alianza, Madrid 1985, (1ª ed. 1975).
- J. M. AZCARATE, Escultura del siglo XVI. Ars Hispaniae, Plus Ultra, Madrid 1958.
- S. SEBASTIAN-C. GARCIA GAINZA-R. BUENDIA, Historia del arte hispánico. III El Renacimiento, Alhambra, Madrid 1980.
- S. J. FREEDBERG, Pintura en Italia 1500-1600, Cátedra, Madrid 1978, (1ª ed. 1971).
- AAVV., Leonardo, Teide, Barcelona 1967, (2 vol.).
- AAVV., Miguel Angel, Teide, Barcelona 1968, (2 vol.).
- AAVV., La Capilla Sixtina, Plaza y Janés, Barcelona 1987.
- AAVV., Rafael, Teide, Barcelona 1968, (2 vol.).
- F. ANTAL, Rafael entre el clasicismo y el manierismo, Visor, Madrid 1988, (1ª ed. 1977).
- A. CHASTEL, El saco de Roma, 1527, Espasa Calpe, Madrid 1986.
- J. WILDE, Pintura veneciana de Bellini a Tiziano, Nerea, Madrid 1988 (1ª ed. 1974).
- H. E. WETHEY, El Greco y su escuela, Guadarrama, Madrid 1967, (2 vol.), (1ª ed. 1962).
- O. BENESH, The Art of the Renaissance in Northern Europe, Harvard U.P. 1947.
- J. SNYDER, Northern Renaissance Art: Painting, Sculpture and the Graphic Arts from 1450 to 1575, Abrams, New York 1985.

- E.PANOFSKY, Vida y arte de Alberto Durero, Alianza, Madrid 1982, (1ª ed. 1948).
- J.ROWLANDS, The Paintings of Hans Holbein the Younger, Phaidon London 1985.
- W.S.GIBSON, Brueghel, Thames and Hudson, London 1977.
- R.H.MARIJNISSEN, Brueghel, Arcade, Bruxelles 1978.
- H.WÖLFFLIN, Renacimiento y Barroco, A. Corazón, Madrid 1977, (1ª ed. 1888).
- W.WEISBACH, El Barroco arte de la Contrarreforma, Espasa Calpe, Madrid 1942, (1ª ed. 1920).
- E.MALE, El Barroco. El arte religioso del siglo XVII, Encuentro, Madrid 1986, (1ª ed. 1932).
- J.ROUSSET, Circe y el pavo real, Seix Barral, Barcelona 1972, (1ª ed. 1954).
- V.L.TAPIE, Barroco y clasicismo, Cátedra, Madrid 1978, (1ª ed. 1957).
- G.C.ARGAN, La Europa de las capitales, Skira-Carroggio, Barcelona 1964.
- J.A.MARAVALL, La cultura del Barroco, Ariel, Barcelona 1975.
- J.RUPERT MARTIN, Barroco, Xarait, Madrid 1986, (1ª ed. 1977).
- B.BASSEGODA HUGAS-J.FERNANDEZ ARENAS ed., Barroco en Europa, Fuentes y documentos para la historia del Arte, Gustavo Gili, Barcelona 1983.
- F.HASKELL, Patronos y pintores, Cátedra, Madrid 1984, (1ª ed. 1963).
- R.WITTKOWER, Arte y arquitectura en Italia 1600-1750, Cátedra, Madrid 1979, (1ª ed. 1958).
- E.GUIDONI-A.MARINO, Storia dell'urbanistica. Il Seicento, Laterza, Bari 1979.
- CH.NORBERG-SCHULZ, Arquitectura barroca, Aguilar, Madrid 1972, (1ª ed. 1971).
- G.C.ARGAN, La arquitectura barroca en Italia, Nueva Visión, Buenos Aires 1979 (1ª ed. 1957).
- L.HAUTECOEUR, Histoire de l'Architecture classique en France. Tome II, Le Regne de Louis XIV, Picard, Paris 1948, (2 vol.).
- A.BLUNT, Arte y arquitectura en Francia 1500-1700, Cátedra, Madrid 1977, (1ª ed. 1953).
- H.HIBBARD, Bernini, Xarait, Madrid 1982 (1ª ed. 1965).
- G.C.ARGAN, Borromini, Xarait, Madrid 1987 (1ª ed. 1955).
- A.BLUNT, Borromini, Alianza, Madrid 1982, (1ª ed. 1979).
- W.FRIEDLANDER, Estudios sobre Caravaggio, Alianza, Madrid 1982, (1ª ed. 1955).
- M.E.GOMEZ MORENO, Escultura del siglo XVII. Ars Hispaniae, Plus Ultra, Madrid 1963.
- D.ANGULO, Pintura del siglo XVII. Ars Hispaniae, Plus Ultra, Madrid 1971.
- J.GALLEGO, Visión y símbolos en la pintura española del siglo de Oro, Cátedra, Madrid 1987, (1ª ed. 1968).
- J.GALLEGO, El pintor de artesano a artista, Universidad de Granada 1976.
- E.VALDIVIESO-R.OTERO-J.URREA, Historia del Arte Hispánico. IV El barroco y el rococó, Alhambra, Madrid 1980.
- J.J.MARTIN GONZALEZ, Escultura barroca en España 1600-1770, Cátedra, Madrid 1983.
- P.GUINARD, Zurbaran et les peintres espagnols de la vie monastique, Les éditions du temps, Paris 1960.
- J.BROWN, Velázquez, pintor y cortesano, Alianza, Madrid 1986.
- D.ANGULO, Murillo. Su vida, su arte, su obra, Espasa Calpe, Madrid 1981, (3 vol.).
- A.CHATELET-J.THUILLIER, La pintura francesa de Le Nain a Fragonard, Skira-Carroggio, Barcelona 1964.
- CH.WRIGHT, The French Painters of the Seventeenth Century, Orbis, London 1985.
- H.GERSON-E.H.KUILE, Art and Architecture in Belgium 1600-1800, Penguin Books, Harmondsworth 1960.
- J.ROSENBERG-S.SLIVE, Arte y arquitectura en Holanda 1600-1800, Cátedra, Madrid 1981, (1ª ed. 1966).
- S.S.ALPERS, El arte de describir. El arte holandés en el siglo XVII, Blume, Madrid 1987, (1ª

ed.1983).

J.ROSENBERG, Rembrandt. Vida y obra, Alianza, Madrid 1987, (1ª ed. 1948).

P.HAZARD, La crisis de la conciencia europea, Pegaso, Madrid 1941, (1ª ed.1935).

L.REAU, La Europa francesa en el siglo de las Luces, U.T.E.H.A., México 1961, (1ª ed.1938).

M.PRAZ, Gusto neoclásico, G.Gili, Barcelona 1982, (1ª ed.1940).

P.HAZARD, El pensamiento europeo en el siglo XVIII, Revista de Occidente, Madrid 1946.

A.SCHÖNBERGER-H.SOEHNER, El rococó y su época, Salvat, Barcelona 1971, (1ª ed.1958).

J.STAROBINSKY, La invención de la libertad, Skira-Carroggio, Barcelona 1964, (1ª ed.1964).

R.ROSENBLUM, Transformaciones en el arte de finales del siglo XVIII, Taurus, Madrid 1986, (1ª ed.1967).

H.HONOUR, Neoclasicismo, Xarait, Madrid 1982, (1ª ed.1968).

A.CORVISIER, Arts et sociétés dans l'Europe du XVIII siècle, PUF, Paris 1978.

AAVV., Arte, arquitectura y estética en el siglo XVIII, Akal, Madrid 1980.

J.RYKWERT, La casa de Adán en el Paraíso, Gustavo Gili, Barcelona 1974.

W.FOLKIERSKY, Du classicisme au Romantisme. Etude sur l'Esthétique et les esthéticiens du XVIII siècle, Champion, Paris 1925.

A.MARI, L'home de geni, Ed.62, Barcelona 1984.

P.SICA, Storia dell'urbanistica. Il Settecento, Laterza, Bari 1979.

E.KAUFMANN, La arquitectura de la Ilustración. Barroco y posbarroco en Inglaterra, Italia y Francia, Gustavo Gili, Barcelona 1974, (1ª ed.1955).

J.RYKWERT, Los Primeros Modernos. Los arquitectos del siglo XVIII, Gustavo Gili, Barcelona 1982, (1ª ed.1980).

L.HAUTECOEUR, Histoire de l'Architecture classique en France. Tome III, Première moitié du XVIII siècle. Le style Louis XV, Picard, Paris 1950.

L.HAUTECOEUR, Histoire de l'Architecture classique en France. Tome IV, Seconde moitié du XVIII siècle. Le style Louis XVI, Picard, Paris 1952.

CH.NORBERG-SCHULZ, Arquitectura barroca tardía y rococó, Aguilar, Madrid 1973, (1ª ed.1971).

C.BEDAT, L'Academie des Beaux-Arts de Madrid 1744-1808, Université de Toulouse 1974.

G.KUBLER, Arquitectura de los siglos XVII y XVIII, Ars Hispaniae, Plus Ultra, Madrid 1957.

C.SAMBRICIO, La arquitectura española de la Ilustración, Consejo Superior de los Colegios de Arquitectos de España, Madrid 1986.

M.LEVEY, Painting in Eighteenth Century Venice, Phaidon, Oxford 1980, (1ª ed.1959).

R.PALLUCHINI, La pittura veneziana del 700, Istituto per la collaborazione culturale, Venezia-Roma 1960.

PH.CONISBEE, Painting in Eighteenth Century France, Phaidon, Oxford 1981.

N.BRYSON, Word and Image. French Painting of the Ancien Regime, Cambridge U.P. 1981.

D.WAKEFIELD, French Eighteenth Century Painting, Gordon Fraser, London 1984.

E.WATERHOUSE, Painting in Britain 1530-1790, Penguin Books, Harmondsworth 1953.

W.GAUNT, The Great Century of British Painting: Hogarth to Turner, Phaidon, London 1971.

J.BURKE, English Art 1714-1800, Oxford U.P. 1976.

Y.BOTTINEAU, El arte cortesano en la España de Felipe V 1700-1746, FUE, Madrid 1986, (1ª ed.1960).

F.J.SANCHEZ CANTON, Escultura y pintura del siglo XVIII, Ars Hispaniae, Plus Ultra, Madrid 1965.

P.GASSIER-J.WILSON, Vida y obra de Francisco de Goya, Juventud, Barcelona 1974, (1ª ed.1970).